

ПОЛІТИЧНА ТЕОРІЯ І ПОЛІТИЧНА МЕТОДОЛОГІЯ

УДК 316.32.57

Г. Б. Вонсович

ДИСКУРС ПОЛІТИЧНОЇ ІДЕОЛОГІЇ

У статті зроблено спробу виявити теоретико-методологічні підходи дослідження феномену політичної ідеології, дослідити властивості політичної ідеології, та проаналізувати вплив політичної ідеології на перебіг політичних процесів.

Ключові слова: політична ідеологія, теорія, концепція, політика.

Дослідження політичної ідеології стало однією з нагальних потреб сучасної політичної науки. Причому ця потреба набула не лише теоретичного, але й практичного обґрунтування. Адже чимало об'єктивних проблем політичних трансформацій у пострадянських державах (у тому числі й в Україні) носять не стільки матеріально-технологічний, скільки світоглядно-ідеологічний характер. Тому подальші процеси соціально-політичної трансформації залежатимуть від того, наскільки вдасться забезпечити їх відповідним ідеологічним підґрунтям, чи будуть запропоновані політичні ідеї та цінності сприйнятими у суспільстві.

Проблема зміни ставлення до політичної ідеології зумовлюється, по-перше, у застосуванні широкої методології аналізу політичних систем, за якої останні розглядаються у якості історично стійкого формалізованого комплексу ієрархізованих владних відносин, діяльності та інститутів для керівництва й управління суспільством. По-друге, переглядом уявлень про зв'язок між політичною системою та політичною ідеологією, за чого ідеологічні трансформації (як на внутрішньо ідеологічному рівні, так і на рівні характеру впливу тих чи інших ідеологій на політичне життя соціуму), становлення та боротьба різних ідеологій розглядаються у якості необхідних аспектів перебігу політичних процесів та розвитку політичних систем. По-третє, появою об'єктивної можливості описати політичні процеси у різних

політичних системах як процеси взаємодії між різноманітними політичними ідеологіями і, по-четверте, відповідно виокремити «ідеологічний вимір» у розвиткові сучасних політичних систем.

Сучасні теоретичні дослідження феномену політичної ідеології засвідчують, що звернення до цієї теми як вітчизняними, так і зарубіжними авторами зумовлене не лише переглядом «звуженого» розуміння політичної системи, і активним дослідження таких об'єктів, як політична свідомість, політична культура тощо, але й необхідністю творення нових моделей для опису змін, що відбуваються у сучасній політиці. Зокрема, описуючи феномен «взаємного перетинання політик» Дж. Розенау зазначає, що політична ідеологія виступає одним із важливих складових елементів цього процесу [1, с.252]. Варто зауважити, що в умовах глобалізації, яка відчутно впливає на розвиток політичної свідомості і політичної культури, проблема політичної ідеології, «ідеологічного виміру політики» набуває своєї актуальності і гостроти [див.: 2, с.6-17; 3, с.123-124; 4, с.277]. До аналізу поняття політичної ідеології звертаються й науковці, що працюють у галузі теорії демократії, оскільки є потреба в осмисленні поняття «демократична ідеологія» [5, с.146], а також питань, пов'язаних із ціннісно-ідеологічною визначеністю демократії [6, с.287].

Актуалізації наукової уваги до аналізу поняття політичної ідеології у сфері сучасних політологічних досліджень багато у чому сприяла критика сформульованого у 50-х роках ХХ століття положення про «кінець ідеології». На початку 60-х років з критикою цього діагнозу політичній ідеології виступили Р. Лейн [7, с.509] та Ф. Конверс, які стали фундаторами «плюралістичної концепції ідеології» [8, с.9-10]. Зокрема, Р. Лейн показав, що до структури політичної ідеології входять не лише чітко визначені теоретичні настанови та концепції, але й такі цінності та орієнтири, які реально присутні на рівні соціально-політичної свідомості різних соціальних груп, але ще не є раціонально систематизованими. Тобто, для того, щоб політична ідеологія виконувала свої основні функції, мотивувала конкретні політичні дії зовсім не обов'язково, щоб вона була повністю зрозумілою у всіх своїх теоретичних деталях кожному громадянину. Тому аналізуючи політичну ідеологію, як вона представлена на рівні повсякденної політичної свідомості громадян, варто брати до уваги не лише комплекс чітко відрефлектованих та усвідомлених ідей, але й специфічну систему

вірувань, які змушують кожну окрему людину приймати політичні цінності, цілі та спосіб бачення політичної дійсності, що властиві конкретним політичним ідеологіям. Підсумком цієї теоретико-методологічної переорієнтації у дослідженні політичної ідеології стало наприкінці ХХ століття формулювання концепції, що окреслювала сучасність не як епоху «кінця ідеологій», а як епоху «початку ідеологій» [9, с.5-11].

Зауважимо, що у різних традиціях політичної науки поняття політичної ідеології конститується по різному. Так, наприклад, для радянської політичної науки ідеологія (у т.ч. і політична) як правило потрактовувалася як наукова система поглядів, ідей та цінностей, як вищий науково-теоретичний рівень освоєння політичної дійсності [10, с.506], де раціональний елемент суттєво переважає емоційний, а адекватність відображення економічних відносин виступає головним критерієм істинності політичної ідеології. Щодо західної політичної науки, то політична ідеологія завжди тлумачилася не як наукове, а саме як емоційно-образне сприйняття політичної дійсності. Недарма Дж. Плейно та М. Грінберг визначають ідеологію як «спосіб життя», що відбивається у загальному колективному сприйнятті політичної системи, економічного ладу, соціальних цілей та моральних цінностей [11, с.13]. З цієї точки зору сама предикація істинності чи хибності стосовно ідеології виявляється надзвичайно проблематичною, оскільки її сутність простежується через артикуляцію партійного, класового чи групового сприйняття політичної дійсності.

Наступний момент, який суттєво вирізняє підходи у дослідженні політичної ідеології наприкінці минулого століття зумовлений тим, що для значної кількості вітчизняних та російських дослідників поняття «політична ідеологія» тлумачиться як похідне щодо поняття «клас». Тобто кількість ідеологій визначається кількістю класів, оскільки сама політична ідеологія постає як інструмент політичної боротьби різних класів. На відміну від цього, для шерегу європейських авторів (насамперед це скандинавські політологи С. Роккан, О. Берг, Н. Елвандер, Е. Аллардт та ін.) властивий цілком протилежний підхід. На їхню думку, пануюча у суспільстві ідея, або ідеї, що набувають виразу у системі ключових слів і формують собою певну політичну ідеологію, виступають не похідним, а навпаки — визначальним критерієм для віднесення конкретного індивіда до тієї або іншої суспільної страти (класу). У підсумку ми

стикаємося з дещо парадоксальним з точки зору наших класичних уявлень про співвідношення класів та політичних ідеологій фактом: виявляється не класи породжують ідеології, а ідеології спричиняють появу специфічних соціальних груп, поведінка яких може суттєво різнитися від політичної поведінки інших соціальних груп.

Серед існуючих теоретико-методологічних підходів можна визнати домінуючим той, який розглядає політичну ідеологію у якості органічної складової політичної свідомості чи як «спеціалізовану форму політичної свідомості» [12, с.259; 13, с.74]. Як приклад застосування цього способу визначення політичної ідеології наведемо таку дефініцію, що характеризує її як «специфічну форму політичної свідомості, що являє собою сукупність систематизованих уявлень тієї або іншої соціальної групи, що виражають її інтереси у сфері політичної влади» [14, с.78]. Схожої думки дотримується І. Чудинова, що описує політичну ідеологію як різновид корпоративної політичної свідомості [15, с.126]. З цієї точки зору серед основних елементів політичної свідомості виокремлюються політична ідеологія та політична психологія, які виявляють свій глибинний зв'язок та взаємозалежність. Так, на думку П. Шляхтуна, у структурі політичної свідомості політична ідеологія спирається на політичну психологію, оскільки у іншому випадку політична ідеологія перетворилася б на відірвану від життя систему ідей [16, с.483]. Тим самим до структури включається ідеологічний компонент, оскільки важливою ознакою політичної ідеології є те, що у ній завжди присутні політичні інтереси, політичні мотиви, що дозволяють представити цілісне бачення політичної дійсності.

Втім, вживаючи поняття «політична ідеологія», не можна оминати увагою те, що воно насправді складається з двох термінів. Тобто, кажучи про політичну ідеологію, ми не лише вказуємо на її певну значущість для політичних процесів, та загалом — сфери політичного, але й відрізняємо її від інших типів ідеології. За цього політична ідеологія постає як один із різновидів ідеології. Цей тип одночасно має дещо спільне з іншими типами ідеології, але при цьому характеризується рядом специфічних властивостей. Традиційно поняття ідеології тлумачиться як «система поглядів, уявлень, ідей, що виражають інтереси того чи іншого суспільства або соціальної спільноти», або як «систематизована сукупність ідейних поглядів, що виражають чи захищають інтереси певної соціальної групи» [17, с.100]. По

суті, це визначення апелює до етимології поняття «ідеологія», яка у будь-якому разі відсилає до сукупності поглядів стосовно оточуючого середовища, що культивуються у межах окремих соціальних груп. До речі, наголос на понятті «ідея» робив і А. Дестют де Трасі, який розумів під ідеологією науку про ідеї, дослідження джерел наших поглядів, уявлень, переконань. Однак, очевидно, що у разі застосування предикації «політична» до означуваного поняття «ідеологія», ми тим самим вносимо у нього певну конкретизацію, або певні специфічні властивості, що дозволяють вичленити видові ознаки саме політичної ідеології з загального родового поняття ідеологія.

Які саме властивості політичної ідеології визнаються вирішальними з точки зору цього підходу? Деякі з них можна вичленити з тих визначень, які наводились вище.

По-перше, політична ідеологія пов'язана із соціальними групами і не є індивідуальним явищем. У зв'язку з чим політична ідеологія завжди функціонує як форма вираження репрезентації, обґрунтування та легітимації інтересів певної соціальної групи. Тобто навіть за визнання нами ролі окремих індивідів у розробці ідеології чи у її поширенні, ми все одно вказуємо на те, що ідеологія покликана артикулювати інтереси, цінності, цілі, сприйняття політики певною групою. Причому зазначена властивість політичної ідеології часто пов'язується з ознакою «ідеологічної експансивності». За цього ідеологія спочатку формується як базис для рефлексії політичного життя певною групою (ця група далеко не обов'язково повинна конституюватись у класовій формі, тобто на основі її відношення до засобів виробництва). Але в ідеології імпліцитно міститься ідея про її універсальність. Це означає, що партикулярна за визначенням політична ідеологія, тим не менш завжди претендує на універсальність. У такий спосіб вона намагається поширити власне бачення політичної дійсності й на інші соціальні групи, а в ідеалі — перетворитись на державну ідеологію.

По-друге, політична ідеологія являє собою таку специфічну систему ідей, яка надає оцінку всім подіям (як минулим, так і теперішнім та майбутнім) з точки зору політичної влади, її здобуття, способів використання, цілей. У цьому сенсі стає цілком зрозумілим, що реально політичні ідеології можуть містити найрізноманітніші цінності, програмні настанови й комплекси ідей. Зазначені компоненти стосуються не лише політичної, але й соціальної, культурної, економічної, правової сфери тощо. Але, при цьому всі

ті трансформації у зазначених сферах, які пропагуються тією або іншою конкретною ідеологією, уможливаються та стають придатними для реалізації лише за умови набуття політичної влади. Тому для будь-якої політичної ідеології існують специфічні «цілі-ідеали» (наприклад, свобода і права індивіда — для ідеології лібералізму, або свобода, справедливість та солідарність — для соціал-демократичної ідеології), і одна універсальна «ціль-засіб», якою є політична влада. Таким чином будь-яка політична ідеологія завжди передбачає набуття політичної влади як умови для реалізації своїх ціннісних орієнтацій та програмних настанов.

Специфікою політичної ідеології є її дія у якості механізму мобілізації мас (соціальних груп, різноманітних колективів, окремих індивідів, інституціоналізованих політичних суб'єктів тощо) з тим, щоб завдяки їх політичній енергії, політичній активності, політичній «вадності» здобути чи політичну владу як таку і у всій її повноті, або принаймні — достатньо вагомої можливості впливати на реалізацію політичної влади. Інколи цю властивість політичної ідеології визначають ще поняттям «мотиваційно-трансформаційної» ознаки. Справді, політична ідеологія не просто змобілізує маси, але завдає досить чіткий вектор для їхньої політичної активності, визначає конкретні дії та методи, які повинні бути зреалізованими для втілення конкретних політичних цілей або цінностей. З цієї точки зору, вона виступає як потужний чинник трансформації політичної системи. Незалежно від того, інтереси якої саме соціальної групи вона представляє, політична ідеологія завжди трансформує політичну систему чи у напрямі зміни політичних ідеалів (революційний політичний процес), чи у напрямі наближення до них (еволюційний політичний процес). Якщо у реальності політичній ідеології не вдасться реалізувати ці трансформації (скажімо, у випадку, коли соціальна група — носій цієї ідеології не спромоглася здобути засоби політичної влади для перенесення у політичну практику конкретних політичних ідей та ідеалів), вона завжди від самого початку ставить за мету переконати суспільство, клас, соціальну групу у необхідності втілення певних цілей та ідеалів соціально-політичного розвитку. Невипадково деякі дослідники включають до дефініції ідеології ознаку спрямованості та необхідності втілення ідей, поглядів, цінностей, які характеризують політичні ідеології з точки зору її структури та змісту. На значущості цієї мотиваційно-трансформаційної ознаки політичної ідеології

свого часу наголошував Е. Шилз, який розглядав її як таку систему цінностей, що дозволяє об'єднати достатньо великі спільноти людей і спрямувати їхню політичну активність у певному напрямі. За цього варто описувати політичну ідеологію не як теоретичну свідомість, що може бути реалізована на практиці, але як практичну свідомість, яка набуває свого теоретичного обґрунтування. Інакше кажучи, мобілізаційно-практичний момент у ряді випадків лежить в основі розуміння сутності політичної ідеології.

«Негативістське» трактування політичної ідеології започатковане К. Марксом і Ф. Енгельсом. Ці автори доволі чітко визначили три основні складові поняття ідеології. По-перше, під ідеологією вони розуміли ідеалістичну модель, яка репрезентує світ як результат втілення думок, принципів та ідей. По-друге, ідеологія була окреслена ними як специфічний тип мислення, що заперечує зв'язок ідей з матеріальними способами виробництва і нехтує класовими джерелами походження ідей. І, по-третє, ідеологія була визначена як метод побудови ілюзорної (уявної) реальності, який замість адекватного відображення соціально-економічних процесів формує абстрактний конструкт суспільних відносин. Для «негативного» визначення змісту політичної ідеології характерна її редуція до політичного міфу. З іншого боку, політична ідеологія постає як вторинний продукт розвитку матеріально-економічних відносин, який на певному етапі відривається від своєї основи і набуває власного буття як ілюзорна форма свідомості. Негативність ідеології проявляється ще й у тому, що на певному історичному етапі панівний клас (ним виступає буржуазія) починає використовувати ідеологію як засіб скрити ті реальні суперечності, що виникають в основі капіталістичного способу виробництва. За цього політична ідеологія постає для К. Маркса та Ф. Енгельса у якості феномена, що має бути подоланим в процесі прогресивного розвитку суспільства та переходу до нового типу соціально-політичної формації. Безумовно, що зазначений дискурс визначення політичної ідеології як «хибної свідомості» містив чимало вразливих для критики моментів (Див.: наприклад, дослідження Ейермана [18, с.19] та Дж. Леррейна [19, с.263]. Ми маємо погодитись, що «хибна свідомість» визначала практично весь історико-політичний процес у минулому і ще й досі продовжує впливати на політичний розвиток сучасних суспільств і держав.

За умов, коли очевидною стала недостатність визначення політичної ідеології у термінах «ілюзорної», «хибної»

та «реакційної» свідомості — окреслився інший теоретико-методологічний підхід до розуміння та інтерпретації цього явища. Він пов'язаний з іменами Е. Фрома (дослідження соціально-психологічної сутності ідеології), Т. Адорно та Г. Маркузе (дослідження взаємозв'язків ідеології та суспільства), К. Мангейма (дослідження ідеології з позицій її соціальної зумовленості чи «соціології знання») та інших. Перш ніж марксистська концепція ідеології як «ілюзорної свідомості» була заперечена позитивним підходом до розуміння політичної ідеології, вона набула своєї переробки у дослідженнях К. Мангейма («Ідеологія та утопія», 1929; «Людина і суспільство в епоху соціальної реконструкції», 1940; «Свобода, влада і демократичне планування» 1951). У роботі Д. Бела «Кінець ідеології» (1960) [20, с.416] було висунуто ідею про поступове «затухання» — у зв'язку із ускладненням розвитку постіндустріальних суспільств — класичного ідеологічного протистояння і поступове «відмирання» ідеологій.

Значною мірою співзвучним до попереднього став спосіб інтерпретації політичної ідеології Р. Арноном. В його основі також лежала ідея про тісний зв'язок політичних ідеологій з економічними відносинами, а саме — з питанням про розподіл та перерозподіл соціально-економічних благ. Втім економічне зростання 50-х років ХХ століття поставив проблему перерозподілу благ на друге місце щодо питання забезпечення стабільності цього економічного зростання. За цього, на думку Р. Арона, всі соціальні групи отримували єдину спільну мету — сприяти економічному зростанню. Хоча, обґрунтовуючи тезу про зміну виробничих відносин як основу відмирання ідеологій та трансформацію класового протистояння (оскільки політична ідеологія тлумачиться Р. Ароном саме як феномен індустріального типу суспільства [21, с.10-12]), Р. Арон залишав за політичною ідеологією історичне значення, оскільки вона сприяє передбаченню майбутнього.

Позитивне визначення змісту феномену політичної ідеології передбачає не тільки аналіз її структури, суб'єктів та типів, але й тих функцій, які вона виконує у політичній системі, і відповідно — тієї ролі, яку вона відіграє у процесі формування та розвитку політичних систем. З цієї точки зору, ми одразу ж вказуємо на цілий ряд необхідних функцій, які виконує політична ідеологія у процесі розвитку політичних систем та структуризації суспільно-політичного середовища. Серед них на першому місці стоять наступні: а) політична ідеологія виступає засобом легітимації полі-

тичної влади; б) політична ідеологія є одним з центральних механізмів, що забезпечують можливість колективних політичних дій; в) політична ідеологія сприяє формуванню та збереженню політичної ідентичності; г) політична ідеологія дозволяє зняти соціальну напругу і боротись з деформаціями політичної психології; д) політична ідеологія виступає основою (і одночасно — мовою) політичної комунікації; е) політична ідеологія виступає важливим фактором демаркації політичного простору, завдяки якому опосередковуються різноманітні форми політичної участі.

Доцільно виокремити моменти «позитивної» політичної ідеології. Перший момент — ідея про поступову втрату сили політичними ідеологіями у сучасній політиці. Однак трансформація класичних ідеологій не може і не повинна тлумачитись як знесилення самого ідеологічного дискурсу. Справді, сучасний плюралізм політичних спільнот не лише не відкидає потребу в ідеології але й робить ідеї ще більш впливовими, оскільки лише комплекс ідей здатен відобразити складну тканину політичної реальності. Таким чином, сучасні ідеології є позитивними по-перше, тому, що вони виконують ряд надзвичайно важливих для політичного суспільства функцій і, по-друге, вони виступають потужними чинниками соціально-політичної інтеграції на рівні окремих соціальних груп; по-третє, спроможні до широкої експансії як на національному, так і на наднаціональному рівні.

Другий момент, що характеризує позитивне розуміння політичної ідеології, пов'язаний з переглядом класичної настанови на протиставлення «ідеології — як — хиби» «науці — як — істині». Таке ставлення до політичної ідеології передбачає можливість приведення всього розмаїття політичних інтересів, цілей та цінностей до певного універсального науково-теоретичного знаменника, який описується як «істинне» відображення політичної реальності. Але за умов сучасних суспільств таке припущення не є обґрунтованим. Тому говорити, що політична ідеологія не є істинною просто некоректно, оскільки «істинною» є не та чи інша політична ідеологія (чи то одна з класичних ідеологій, чи будь-яка інша), а сама ситуація плюралізму.

Третій момент стосується настанови на подолання теоретичної прірви, яка у межах негативістського тлумачення розгорталась між ідеологією та реальною політикою. Для негативного розуміння політичної ідеології вона постає як своерідний ерзац політики, або один з її вірогідних інструментів, який може застосовуватись або не застосовува-

тись, якщо у цьому немає потреби. У цьому сенсі політична ідеологія завжди несе на собі відбиток випадковості чи ситуаційності. Однак, аналізуючи політичні процеси, ми відмічаємо, що ідеологічний елемент є їх невід'ємною складовою. Політика є ідеологічною за своїм змістом з огляду на те, що як політичні інститути, так і винятково всі політичні процеси постають не лише як «чисті» факти або події, але й як усвідомлення їх змісту, способів функціонування, їх цілей. Тобто цілісне сприйняття політики, яке включає у себе розуміння причин політичних процесів, інтересів, що лежать у їх основі, їх цілей, завжди постає у формі ідеології. Саме завдяки політичній ідеології стає можливим розуміння політики та політичної дійсності, оскільки вона дозволяє: а) спростити картину політичної реальності, що полегшує її пояснення та орієнтацію у ній; б) зв'язати у цілісний образ чисельні політичні факти, інформацію; в) концентрувати увагу політичних суб'єктів, координувати їх дії та орієнтації на майбутні політичні цілі.

І, можливо, остання важлива теза, що була покладена в основу позитивного розуміння феномену політичної ідеології стосувалась її ролі у функціонуванні сучасного громадянського суспільства. Справа у тому, що навіть не прив'язуючи політичну ідеологію виключно до поняття класу (як це робив, наприклад, К. Маркс), Р. Арон, Д. Белл, С. Ліпсет та інші розглядали її як інструмент політичної боротьби різних соціальних груп. Зрозуміло, що з цієї точки зору будь-яка редуція політичного антагонізму призводить до зниження ролі політичної ідеології. Оскільки ж громадянське суспільство, на відміну від класового, постає як плюралістичне, але не антагоністичне, то у ньому, керуючись цією логікою, політична ідеологія має поступово відмерти. До речі, цей спосіб аргументації застосовує навіть Х. Лінц, коли він пояснює кризи політичних ідеологій прагматизацією та раціоналізацією політики, яка супроводжує процес розвитку громадянського суспільства. Втім, як демонструє С. Клегг, конституювання інтересів у громадянському суспільстві та їх артикуляція не лише не виштовхують політичну ідеологію на узбіччя політичного життя, але залишають її у самому центрі функціонування політичної сфери [22, с.19]. Адже у громадянському суспільстві політичні інтереси нікуди не зникають. Їхня плюралізація передбачає наявність специфічних механізмів, які дозволяють, з одного боку, інтегрувати ці інтереси у певні цілісності, а, з іншого боку, — надати чіткого бачення того,

яким чином та завдяки яким конкретним діям ці політичні інтереси можуть бути реалізованими. Дійсно, розвиток громадянського суспільства супроводжується зниженням рівня антагонізму у ньому, оскільки паралельно з ним конституюються інститути «несилового» розв'язання суспільно-політичних конфліктів. Наприклад, у політичній боротьбі протилежних за своїми настановами політичних партій, вирішальну роль зрештою відіграє їх перемога чи поразка на демократичних виборах (причому результати виборів визнаються обов'язковими для всіх учасників, включаючи й тих, які зазнали на них поразки). Однак, чи можна відсутність класового антагонізму вважати ознакою «деідеологізації» громадянського суспільства? На думку Клегга — ні. Просто з нашого визначення ідеології слід прибрати явну або неявну пресупозицію, що змушувала нас розглядати її як інструмент класової боротьби. Тому поняття «громадянське суспільство» є цілком сумісним з поняттям «політичні ідеології», і останні не тільки не руйнують його можливості до саморегулювання, а навпаки — дозволяють одночасно підтримати плюралізм та зберегти цілісність громадянського суспільства.

Таким чином, на рівні політичних ідеологій, коли ми розглядаємо їх як системи ідей, що відображають уявлення про політику та політичне життя окремих соціальних груп, відбувається надзвичайно важливий процес осмислення політики громадянським суспільством. У цьому сенсі ми засвідчуємо своєрідну ідеологічну раціоналізацію політики, коли ті чи інші політичні дії виправдовуються з точки зору певних цінностей та цілей політичного розвитку. Зараз ми кажемо про «своєрідність» ідеологічної раціоналізації політики, оскільки її специфічною рисою є осмислення політики, але безвідносно до того наскільки та чи інша ідеологія є істинною. Політична ідеологія, по суті, надає політичному життю сенс, вона конституює цей сенс у єдиному і цілісному баченні причин, сучасної ситуації та цілей політичного розвитку. Однак цей сенс політики утворюється не лише на індивідуальному рівні (коли приймаючи ту або іншу політичну ідеологію індивід погоджується з тим способом бачення політичної дійсності та методами її трансформації, що пропонуються цією політичною ідеологією), але й на колективному рівні. Тобто завдяки формулюванню системи конкретних ключових політичних цінностей та ідей, які відрізняють одну політичну ідеологію від іншої політичної ідеології, окремі індивіди або соціальні групи отримують

можливість для власної самоідентифікації, а також для комунікації з іншими соціальними групами.

Список використаних джерел:

1. Розенау Д. Д. Взаимопересечение политик. Очерки о взаимопроникновении национальных и международных систем / Д. Д. Розенау // Социально-гуманитарные знания. — 1999. — № 3. — С. 246-258.
2. Соловьев А. И. Коммуникация и культура: противоречия поля политики / А. И. Соловьев // Политические исследования. — 2002. — № 6. — С. 6-17.
3. Тузиков А. Р. Масс-медиа: идеология видимая и невидимая / А. Р. Тузиков // Политические исследования. — 2002. — № 5. — С. 123-134.
4. The Ideology of the Information Age / ed. by J. D. Slack. — Norwood : Ablex publishing Corp., 1987. — 277 p.
5. Пантин И. К. Демократия в России: противоречия и проблемы / И. К. Пантин // Политические исследования. — 2003. — № 1. — С. 134-148.
6. Архипова Т. Г. Государственность современной России / Т. Г. Архипова. — М. : РГГУ, 2003. — 287 с.
7. Lane R. E. Political ideology: Why the American Common Man Believes What He Does / R. E. Lane. — N.Y. : Free Press, 1967. — 509 p.
8. Freeden M. Political ideology at century's end / M. Freeden // Journal of Political Ideologies. — Oxford. — 2000. — Vol. 5. — № 1. — P. 5-15.
9. Freeden M. The «beginning of ideology» thesis / M. Freeden // Journal of Political Ideologies. — Oxford. — 1999. — Vol. 4. — № 1. — P. 5-11.
10. Філософія : навчальний посібник / на ред. І. Ф. Надольного. — К. : Вікар, 1997. — 584 с.
11. Plano J. C. The American Political Dictionary / Plano J. C., Greenberg M. — N.Y. : Harcourt Brace College Publishers, 1997. — 702 p.
12. Политология / Василик М., Вершинин М., Гнатюк О., Теплова Т. — СПб. : Бизнес-Пресса, 1998. — 422 с.
13. Гуторов В. А. Современная политическая идеология как система и политическая реальность / В. А. Гуторов // Политические исследования. — 2001. — № 3. — С. 72-82.
14. Введение в политологию : словарь-справочник / сост. Г. А. Купряшин, Т. П. Лебедева, Г. И. Марченко, В. П. Пугачев. — М. : Аспект Пресс, 1996. — 264 с.
15. Чудинова И. М. Идеология и политика / И. М. Чудинова // Социально-гуманитарные знания. — 1999. — № 4. — С. 122-134.
16. Шляхтун П. П. Політологія (теорія та історія політичної науки) / П. П. Шляхтун. — К. : Либідь, 2002. — 483 с.

17. Козырев Г. И. Введение в политологию / Г. И. Козырев. — М.-Екатеринбург : Академический проект, Деловая книга, 2003. — 208 с.
18. Eyerman R. False Consciousness and Ideology in Marxist Theory / R. Eyerman. — Stockholm Atlantic Highlinds : Humanities Press, 1981. — 319 p.
19. Larrain J. Marxism and Ideology / J. Larrain. — London : Macmillan Press, 1983. — 263 p.
20. Bell D. The End of Ideology. On the Exhaustion of Political Ideas in the Fifties. — Glencoe : The Free Press of Glencoe, 1960. — 416 p.
21. Aron R. The Industrial Society. Three Essays on Ideology and Development / R. Aron. — N.Y., Washington : Praeger, 1967. — 183 p.
22. Clegg S. Classes, Consciousness and Ideology: the Constitution of Interests and Identity in Civil Society / S. Clegg. — Brisbane, 1985. — 19 p.

The paper attempts to identify the theoretical and methodological approaches to the study of the phenomenon of political ideology, to investigate the properties of political ideology, and to analyze the impact of political ideology on the political processes.

Key words: political ideology, theory, concept, policy.

Отримано: 4.11.2012

УДК 321.64

С. Г. Вонсович

ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНОГО ТРАНЗИТУ: ІНСТАЛЯЦІЯ, ТЕНДЕНЦІЇ, ПРОЯВИ

У статті показані різноманітні тенденції у процесі трансформації політичного режиму в Україні; проаналізовано вплив цього процесу на хід транзитивності, а також розкрито наслідки впливу на трансформацію сучасного політичного режиму.

Ключові слова: політичний транзит, політична трансформація, неототалітаризм, неопатримоніалізм, гібридні режими.

Потреба в адекватному уявленні про трансформаційні процеси і вектор/вектори розвитку посткомуністичних країн, у тому числі — України, є нагальною як для політикуму, так і для політичної науки. Важливим для цього є встановлення механізмів та їх інструментарію щодо можливості змінюваності/заміни недемократичного політичного режиму шляхом переходу до демократії. Окремі аспекти зазначеної проблеми висвітлювалися як зарубіжні-